

УДК 664:013: 658.152:005.591.6

ІНВЕСТИЦІЙНІ ПОТОКИ ЯК ФАКТОР НАРОЩЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

С.С. Стоянова-Коваль, к.е.н., доцент

Т.С. Шабатура

Одеський державний аграрний університет, Одеса, Україна

В.О. Непочатенко

Уманський національний університет садівництва, Умань, Україна

Стоянова-Коваль С.С., Шабатура Т.С. Непочатенко В.О. Інвестиційні потоки як фактор нарощення інноваційного потенціалу підприємств.

Розглянуто теоретико-методичні аспекти інноваційного потенціалу підприємств харчової промисловості та залежність його нарощення від використання інвестиційних потоків. Досліджено та проаналізовано сучасний стан інвестиційного забезпечення інноваційного потенціалу промислових підприємств України, зокрема підприємств харчової промисловості, та виявлені основні фактори, що здійснюють негативний вплив на процес його нарощення. Запропоновано заходи щодо удосконалення окремих напрямків інвестування інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості.

Ключові слова: інновації, інвестиції, інвестиційні потоки, інноваційний потенціал

Стоянова-Коваль С.С., Шабатура Т.С. Непочатенко В.А. Инвестиционные потоки как фактор наращивания инновационного потенциала предприятий.

Рассмотрены теоретико-методические аспекты инновационного потенциала предприятий пищевой промышленности и зависимость его наращивания от использования инвестиционных потоков. Исследованы и проанализированы современное состояние инновационного обеспечения инновационного потенциала промышленных предприятий Украины, в частности пищевой промышленности, и выявлены основные факторы, оказывают негативное влияние на процесс его наращивания. Предложены меры по совершенствованию отдельных направлений инвестирования инновационной деятельности предприятий пищевой промышленности.

Ключевые слова: инновации, инвестиции, инвестиционные потоки, инновационный потенциал

Stoyanova-Koval S.S., Shabatura T.S. Nepochatenko V.O. Investment flows as a factor of building innovative potential of enterprises.

A theoretical and methodological aspects of the innovation potential of the food industry and the dependence of the increase of the use of investment flows. Investigated and analyzed the current state of the investment potential of innovative industrial enterprises in Ukraine, including the food industry, and identified the main factors that negatively influence on the process of accretion. The measures to improve specific areas of investment innovation of the food industry.

Keywords: innovation, investment, innovation capacity, investment flows

Необхідною умовою залучення інвестицій, формування нематеріальних активів та нарощення ринкової вартості бізнесу, що в подальшому сприяє розширенню компетенцій підприємств та забезпечує перспективи стратегічного розвитку харчової промисловості, є побудова, нарощення та реалізація інноваційного потенціалу підприємств, що характеризується як багатогранний процес, який втілює в собі реалізацію інноваційної моделі управління ресурсним потенціалом галузі й характеризується економічною, фінансовою, матеріальною, людською, інформаційною, технологічною, технічною та іншими складовими.

Нажаль, сьогодні вагомим є той факт, що в умовах скорочення бюджетних ресурсів в сфері науки й технологій, Україна спрямовує державну підтримку переважно в ті галузі, які є пріоритетними для розвитку національної економіки й національної безпеки держави та характеризуються високим рівнем інноваційних технологій та інноваційним потенціалом, тобто здатними самостійно нарощувати конкурентоспроможність продукції та зміцнювати ринкові позиції на внутрішніх і світових ринках. В той час як інші галузі потерпають від дефіциту власних фінансових ресурсів та недосконалості механізмів залучення інвестиційних потоків, що знижує якість інноваційних розробок та активність впровадження нововведень, що зумовлює актуальність дослідження проблем фінансування інноваційної діяльності підприємств промисловості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблеми залучення інвестиційних потоків в інноваційний потенціал суб'єктів господарювання та підвищення їх інноваційної активності протягом останнього десятиліття широко обговорюються в сучасних наукових колах. Даному напрямку дослідження приділено багато уваги у працях таких відомих науковців, як: О.М. Алімова, О.І. Амоші, Г.В. Возняк, Г.М. Гамана, Л.М. Борщ, О.М. Вермінської, В.М. Гейця, І.Ю. Гришової, П.А. Гориславця, М.Я. Дем'яненка, К.І. Ільїної, А.Р. Гальчинського, А.І. Кабанова, М.І. Крупки,

О.М. Колодзєва, І.О. Крюкової, Б.А. Малицького, Н.І. Новікової, І.В. Федулової, С.В. Філіппової та інших. Ключовим аспектом їх робіт є дослідження стану інноваційного потенціалу, джерел і способів його фінансування у сучасних умовах розвитку економіки України.

Невирішені частини загальної проблеми

Віддаючи належне напрацюванням науковців у сфері теорії і практики фінансування інновацій, необхідно відмітити, що окремі питання дослідження впливу інноваційних потоків на нарощення інноваційного потенціалу підприємств та їх інноваційну активність в Україні залишаються недостатньо розкритими.

У зв'язку з цим *метою* даної статті є дослідження сучасного стану інвестиційного забезпечення інноваційного потенціалу промислових підприємств, зокрема підприємств харчової промисловості України, та виявлення основних факторів, які здійснюють вплив на його нарощення.

Виклад основного матеріалу

Метою дослідження інноваційного потенціалу в працях відомих фахівців є визначення шляхів інноваційного розвитку, оскільки інноваційна діяльність включає в себе не лише процес перетворення наукових знань на нові технології, продукти, послуги, а й маркетингове дослідження світових та вітчизняних ринків, конкурентного середовища, комплекс управлінських та організаційно-економічних заходів щодо активізації інвестицій в новачії, фінансове забезпечення управлінських рішень та нововведень, нарощення людського капіталу, підвищення результативних показників господарської діяльності.

Не має потреби в додатковому обґрунтуванні твердження, що саме інноваційна діяльність відіграє ключову роль у вирішенні сучасних проблем соціального, культурного та економічного розвитку, оскільки впровадження інновацій дає можливість підприємствам шляхом застосування енергозберігаючих технологій, підвищення технічного рівня та оновлення продукції, забезпечити зростання її конкурентних переваг та збільшити обсяги реалізації.

У сучасному ринковому просторі ключовою конкурентною перевагою виступає мобільність бізнесу та його диверсифікація в часі й в просторі. В зв'язку з цим інвестиційні потоки, що виступають у ролі найбільш мобільного ресурсу, набувають властивості дефіциту, а інноваційна діяльність підприємств стає домінантою в процесі реалізації економічних цілей промислових підприємств.

При вивченні інноваційного потенціалу на різних рівнях науковці акцентують увагу на двох позиціях: наявності ресурсів та на навичках; компетенціях і можливостях їх використання. Проте, більшість з них схиляється все ж таки до класичного ресурсного підходу.

Безперечно, вважаємо, що успішність розробки та подальша реалізація інновацій безумовно

залежить від наявності ресурсів, нестача яких через відсутність надійних джерел фінансування, наприклад, не вигідні умови кредитування, що ускладнює процес залучення необхідного обсягу фінансових ресурсів із ринкових джерел, є однією з вагомих причин гальмування процесу активізації інноваційних вітчизняних підприємств. Проте, на нашу думку, ключова проблема ресурсного підходу до визначення сутності інноваційного потенціалу підприємства полягає в тому, що наявні в підприємстві ресурси є лише факторами, необхідними для здійснення інноваційної діяльності, а тому такий підхід до дефініції інноваційного потенціалу не є повним, оскільки:

1) інновації сьогодні визнаються стратегічними активами держави, які повинні мати оцінку в довгостроковій перспективі, а тому вимагають вивчення у вартісному вимірі та в русі;

2) реалізація інновацій є діяльністю, що супроводжується високим рівнем ризику комерціалізації інноваційних продуктів, що також схиляє методологічні підходи щодо вивчення інноваційного потенціалу галузі у бік потокових концепцій.

Тому вважаємо, що інноваційний потенціал харчової промисловості слід аналізувати як синтезований досягнутий рівень розвитку господарюючої системи галузі (статична величина) та в контексті сталого вартісного нарощення, для чого необхідні належні ресурси, можливості та умови (величина потоку).

Отже, на наш погляд, доречним буде розглядати фінансове забезпечення розвитку інноваційної діяльності харчової промисловості в контексті формування та використання фінансових та інвестиційних потоків, а при визначенні економічних меж інноваційного потенціалу урахувати вартісний потенціал як його складову.

Зупинимося більш детально на вивченні інвестиційних потоків, необхідність використання яких в інноваційній діяльності підприємств харчової промисловості породжена тим, що в сучасних умовах поглиблення інтеграційних процесів існує нагальна необхідність екстреного переходу до інноваційної моделі розвитку національної економіки. Оскільки інноваційна діяльність підприємств харчової промисловості перебуває у відношеннях динамічного поєднання із інвестиційними ресурсами спрямованими в галузь, тому, на думку І.Ю. Гришової та І.О. Крюкової [1, 2], формування й динаміка інвестиційних потоків є ґрунтовними в управлінні інноваційними процесами харчової промисловості. При цьому науковці фундаментально досліджують економічну сутність інвестиційних потоків в інноваційній діяльності і виділяють основоположні ознаки їх взаємодіяльності: адекватність, цілісність, синергізм (комплексність) та пряму залежність.

Комплексний вплив інвестиційних потоків виражається в забезпеченні плідної інноваційної діяльності шляхом оптимального фінансового забезпечення, а ознака прямої залежності виявля-

ється в співвідношенні збалансованості інвестиційних потоків та результативності інноваційного продукту. Проте, активізація інвестиційних процесів національної економіки зокрема в сфері інноваційного розвитку харчової промисловості, може підвищувати ризики національної безпеки та загрожувати інтересам національних товаровиробників. Так, експансія іноземних інвестицій в харчову промисловість характеризується – створенням власного бізнесу у вигляді транснаціональних холдингів з метою отримання лідируючої позиції на вітчизняному ринку харчової продукції, що супроводжується імпортом новітніх технологій, перепідготовкою кадрів, сучасними маркетинговими дослідженнями і розробками нематеріальних активів та продуктів, впровадженням нових агресивних, реалізацією доміантних стратегій експансії на нові ринки тощо.

Водночас необхідно відмітити, що інноваційні впровадження у виробництво є досить капіталомісткими і потребують залучення значних інвестиційних потоків, тобто проведення активної інвестиційної діяльності. Саме такий підхід забезпечить підприємству конкурентні переваги,

допоможе зміцнити ринкові позиції та надасть можливість розвиватися на перспективу.

На сьогодні найбільш актуальним повстає завдання щодо виявлення основних чинників, що гальмують нарощення інноваційного потенціалу галузі, та розробки дієвого механізму, ефективне функціонування якого забезпечить активізацію інвестиційних потоків в інноваційну сферу, що сприятиме розвитку вітчизняних підприємств на основі інноваційної стратегії та інше.

Дотепер основні аспекти державної політики щодо забезпечення розвитку інноваційної системи національної економіки практично не реалізовувались. Таке нехтування головними питаннями спричинило зниження обсягів інноваційного потенціалу економіки, в результаті чого втрачаються перспективи його подальшого нарощення та знижується конкурентоспроможність українських товаровиробників.

Сучасний стан технологічного розвитку виробництва в Україні не відповідає вимогам створення та функціонування в ній інноваційної моделі економіки, що підтверджується негативною динамікою інноваційно-активних промислових підприємств (рис. 1).

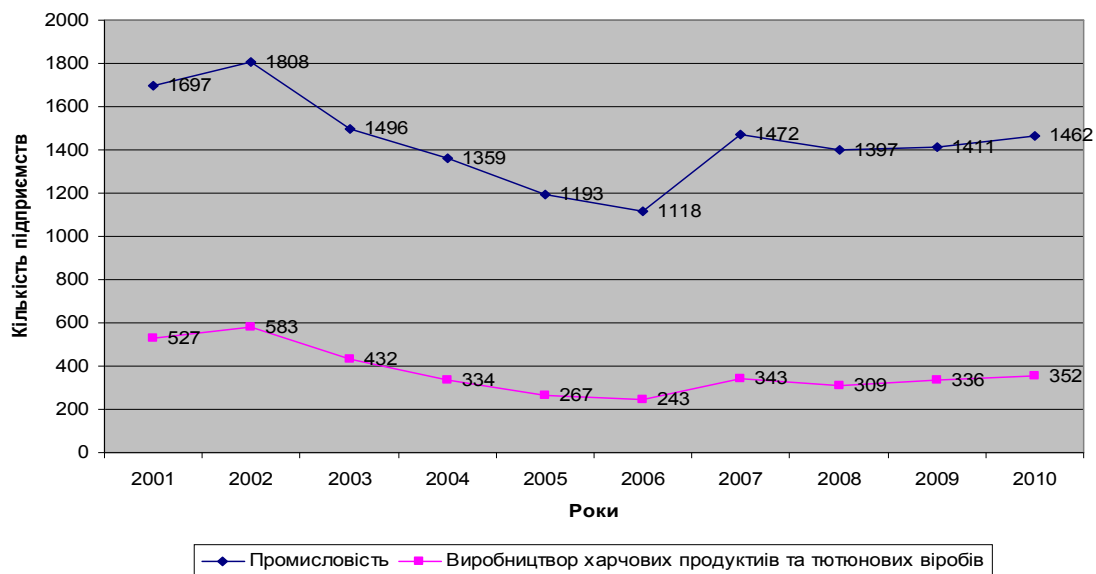

Рис. 1. Динаміка кількості інноваційно-активних промислових підприємств в Україні за 2001-2010 рр.

За офіційними даними Державної служби України [3], за останній період, а саме за 2001-2010 рр., динаміка інноваційно-активних промислових підприємств, зокрема підприємств харчової галузі, залишається від'ємною. Так в 2001 р. кількість інноваційно-активних промислових підприємств становила 1697, або 18% від загальної їх кількості, в 2007 р. їх кількість зменшилася до 1472 підприємств (або 14,2%), а вже на кінець 2010 р. залишилося 1462 (або 13,1%) інноваційно-активних промислових підприємств. Одночасно кількість інноваційно-активних підприємств хар-

чової промисловості за аналізований період знизилась на 175 підприємств.

Порівнюючи з 90-ми роками, Україна значною мірою втратила свій інноваційний потенціал і відстала від країн Східної Європи: в 1990 р. частка підприємств, що займаються розробкою і впровадженням нової або вдосконаленої продукції, становила 60-70%, а до 2005 р. вона скоротилася до 11,9%, порівняно з 70% у розвинених країнах і з 30% у Польщі [4].

Низький рівень інноваційної активності промислових підприємств, на нашу думку, обумовлений різними причинами, головними з яких є:

- 1) відсутність розвиненої інноваційної інфраструктури;
- 2) недостатня увага до розвитку власного науково-технічного потенціалу через орієнтацію на импорт високотехнологічного устаткування;
- 3) орієнтація економіки на інвестування розвитку виробництва, а не на активізацію інноваційної діяльності;
- 4) низький рівень державного інвестування інноваційної діяльності.

На думку М.В. Гамана, для підтримки інноваційних процесів держава має виділити фіксовану частку національного доходу, але в розмірі не менше 5% Держбюджету, як це робиться в цивілізованому світі [5]. Проте, в своїх наукових дослідженнях Б.А. Малицький та А.С. Попович, дійшли висновку, що поріг фінансування державою, після якого вступає в дію економічна функція науки, починається з 0,9% ВВП країни. [6]. Так у Швеції на науку виділяють 3,7% ВВП, в Японії – 3,06%, в США – 2,84%. В Україні ж, відповідно до Закону про наукову діяльність, на наукові дослідження повинно виділятися 1,7% ВВП [7].

Проте реальне фінансування далеко не відповідає цим нормам. Офіційні дані Державної служби України [3] свідчать про пасивність держави на протязі 2009-2010 років у порівнянні з 2008 роком у фінансуванні інноваційного розвитку харчової промисловості, свідченням чого є відчутне скорочення обсягів державних фінансових інвестиційних потоків на суму 249,9 млн. грн.

Відповідно до ст. 18 Закону України «Про інноваційну діяльність» джерелами фінансової підтримки інноваційної діяльності [8] є:

- кошти Державного бюджету України;
- кошти місцевих бюджетів і кошти бюджету Автономної Республіки Крим;
- власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ;
- власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності;
- кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб;
- інші джерела, не заборонені законодавством України.

Фінансування інновацій в Україні здійснюється переважно за рахунок власних коштів підприємств. У часи кризи українські менеджери, щоб скоротити свої витрати, насамперед зменшують інвестиції в основний капітал. Відповідно, інвестування коштів в інноваційні проекти у 2009 р. практично припинилося. У 2009 р. ситуація виглядала так: обсяги іноземних інвестицій скоротились, власні кошти підприємств не інвестуються в інновації, а в бюджеті 2009 р. передбачалось кошторис Державного агентства України з інвестицій та інновацій у розмірі 29,7 млн. грн., що значно

менше від показника 2008 р. – 329,4 млн. грн. [7]. За рейтингом Всесвітнього економічного форуму у 2009 р. у сфері формування факторів інноваційного розвитку Україна посіла 52-ге місце, а за оснащеністю сучасними технологіями – 65-ге. Проблеми такого характеру у сфері інвестиційно-інноваційного розвитку ставлять під загрозу наявний інноваційний потенціал України та функціонування інноваційної інфраструктури. Держава повинна стати каталізатором активного інноваційного процесу та забезпечити належні умови реалізації інновацій в економіці [9].

В структурі джерел формування інвестиційних потоків підприємств харчової промисловості домінують власні кошти підприємств, про що свідчить їх питома вага, що на протязі аналізованого періоду перевищує 56,5%, а в кризовий період сягає 63,3% (рис. 2).

Частка коштів державного бюджету невелика, та й вона скорочується з кожним роком з 4,3% до 2,5%. В структурі майже відсутні обсяги інвестиційних потоків вітчизняних та іноземних інвесторів, питома вага яких становила від 5% до 1%, або повної їх відсутності. В той же час необхідно зауважити, що при незначному збільшенні витрат підприємств харчової промисловості на підтримку інноваційної діяльності за останній період спостерігається практично відсутність участі держави на процес нарощення інноваційного потенціалу галузі, суб'єктів господарювання у межах міжнародного співробітництва (за рахунок іноземних юридичних осіб чи міжнародних організацій).

Перевагами залучення іноземних інвестиційних потоків, спрямованих на впровадження інновацій на підприємства харчової промисловості, є: розширення асортименту продуктів харчування, орієнтованих переважно на міжнародні стандарти якості продукції; оновлення та впровадження усучаснених новітніх технологій її виготовлення; дотримання вимог екологічної безпеки. Основними суб'єктами зовнішнього фінансування, виступають міжнародні фінансово-кредитні організації, а саме: Європейський банк реконструкції та розвитку, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд. В той же час використання іноземних інвестиційних потоків ускладнюється недосконалістю вітчизняного законодавства стосовно питань фінансування підприємств за рахунок іноземних інвестицій та нерівноправності умов при підписанні договорів.

Цілком погоджуючись із висновками О.М. Вермінської та П.А. Гориславця [9], вважаємо, що непослідовність держави у розробленні та здійсненні інноваційної політики, відсутність системи стимулювання інноваційних процесів та підтримки високотехнологічних виробництв призвело до вкрай негативних структурних змін в економіці, наслідком чого є занепад високотехнологічних підприємств і водночас посилення та домінування низькотехнологічних сировинних. Цим зумовлене зниження попиту на наукові дослідження та розроблення й фактичне згортання

інноваційної діяльності в промисловості. Зазначений стан був наслідком відсутності дієвої та адекватної стратегії переведення економіки України на інноваційний шлях розвитку, формування національної інноваційної системи, яка забезпечувала б його реалізацію.

Для усунення отриманих негативних наслідків на рівні держави Кабінетом Міністрів України

розпорядженням від 17 червня 2009 р. № 680 було схвалено Концепцію розвитку національної інноваційної системи, що передбачає визначення основних засад формування та реалізації збалансованої державної політики з питань забезпечення розвитку національної інноваційної системи, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності національної економіки [10].

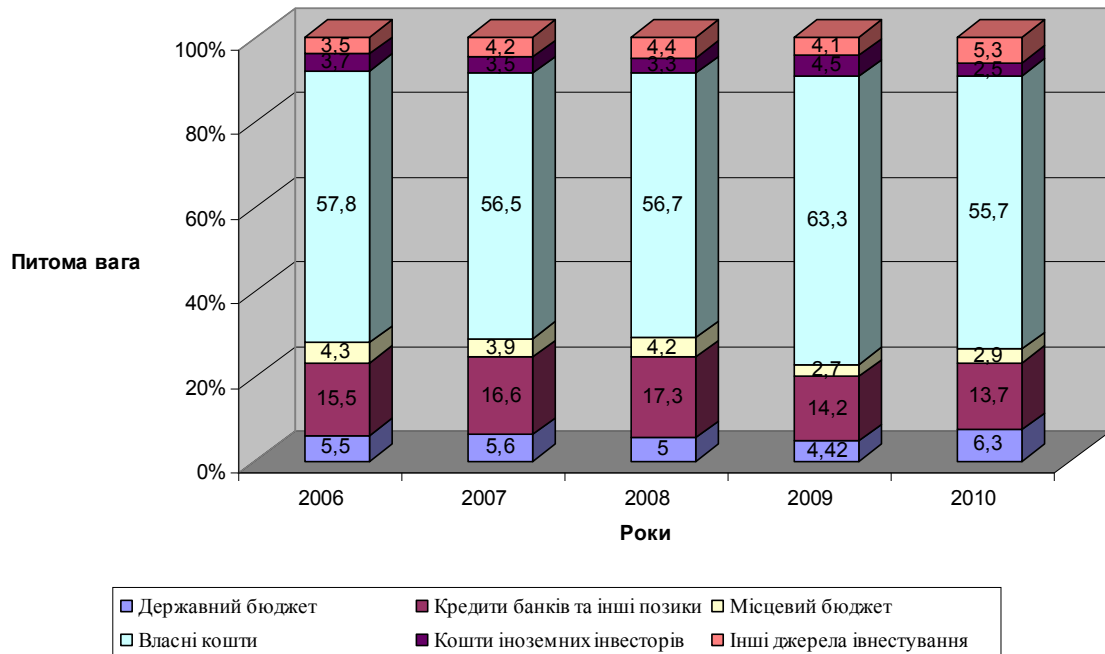

Рис. 2 Структура джерел формування інвестиційних потоків підприємств харчової промисловості

Вітчизняними науковцями та органами державної влади своєчасно був розроблений Проект «Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів» (далі – Стратегія) із врахуванням ключових положень, закладених в проекті «Стратегії інноваційного розвитку України на 2009–2018 роки та на період до 2039 року». Ця Стратегія являє собою комплексну модель інноваційного розвитку України на основі чітко визначених стратегічних пріоритетів та ключових заходів. Головна мета Стратегії має конкретне кількісне визначення: забезпечити в зазначений термін (до 2020 р.) підвищення впливу інновацій на економічне зростання України в 0,5–2 рази порівняно з теперішнім часом. У Стратегії закладені такі основні пріоритети [11]:

- адаптація інноваційної системи України до умов глобалізації та підвищення її конкурентоспроможності;
- переорієнтація системи продукування інновацій на ринковий попит і споживача;
- створення привабливих умов для творців інновацій, стимулювання інноваційної активності підприємництва;

— системний підхід в управлінні інноваційним розвитком, інформатизація суспільства.

Одночасно особливої актуальності та значущості набувають питання щодо залучення зовнішніх інвестиційних потоків, тому як їх симбіоз з внутрішніми інвестиціями сприяє прискоренню інноваційного розвитку України.

Висновки та перспективи подальших досліджень

В умовах поглиблення глобалізаційних викликів стратегія інноваційного розвитку України повинна орієнтуватися на високий рівень науково-технічних розробок та підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Проте сучасний стан розвитку інноваційного потенціалу країни характеризується дефіцитом фінансових та інвестиційних потоків, невиконанням державно-цільових програм інноваційного розвитку регіонів, що призвело до падіння попиту на інноваційну продукцію, і як наслідок – зниження кількості інноваційно-активних підприємств.

Основою інноваційної активізації держави є зростання фінансового забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств регіону, які на сьогодні потребують більш детальних досліджень у напрямку необхідності удосконалення

державної підтримки розвитку пріоритетних інноваційних проєктів та забезпечення оптимального співвідношення зовнішніх та внутрішніх інвестиційних потоків, для чого необхідно:

- включити інноваційні проєкти розвитку підприємств до загальнодержавних програм національних пріоритетів розвитку з ціллю збільшення частки державного фінансування;
- забезпечити пільгові умови отримання кредитів інноваційними підприємствами шляхом створення системи стимулювання для комерційних банків;

- активізувати співробітництво з фінансовими та міжнародними інвестиційними структурами;
- відповідно до міжнародних стандартів забезпечити відповідний рівень підготовки інвестиційних проєктів інноваційного характеру;
- переглянути законодавчу базу та доповнити її пільгами для іноземних інвесторів, які бажають вкладати інвестиційні потоки в розвиток вітчизняних наукоємних галузей.

Список літератури:

1. Гришова І.Ю. Проблеми формування інноваційної системи України / І.Ю. Гришова, Т.М. Гнатєва // *Інноваційна економіка*. – 2012. – № 12. – С. 14-17.
2. Крюкова І.О. Фінансова архітектура інноваційного розвитку молокопереробних підприємств / І.О. Крюкова // *Облік і фінанси*. – 2013. – № 2(60). – С. 87-93.
3. Державна служба статистики України [*Електронний ресурс*]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Борщ Л.М. Інновації та інвестиції в реальному секторі економіки: перспективи розвитку / Л.М. Борщ // *Економіка ринкових відносин*. – 2008. – № 2. – С. 44-51.
5. Гаман М.В. Державне регулювання інноваційного розвитку України [Текст] : збірник наукових трудов / М.В. Гаман ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К. : НАДУ, 2005. – 386 с.
6. Малицький Б.А. Стан, проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки України / Б.А. Малицький, А.С. Попович // *Економіка ринкових відносин*. – 2008. – № 1. – С. 65-75.
7. Державне агентство України з інвестицій та інновацій [*Електронний ресурс*]. – Режим доступу: www.in.gov.ua
8. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. № 40-IV // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. – 2002. – № 36. – С. 266.
9. Вермінська О.М. Проблеми та перспективи інвестиційно-інноваційного розвитку України / О.М. Вермінська, П.А. Гориславець // *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. – 2010. – № 691. – С. 258-262
10. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи» від 17.06.2009 №680-р [*Електронний ресурс*] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-%D1%80>
11. Проєкт «Стратегії інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» [*Електронний ресурс*] // Комітет з питань науки і освіти Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/doccatalog/list?currDir=48718>

Надано до редакції 16.08.2013

Стоянова-Коваль Світлана Савівна / Svetlana S. Stoyanova-Koval

Шабатура Тетяна Сергіївна / Tatyana S. Shabatura
tatyana_shabatur@mail.ru

Непочатенко Валентина Олександрівна / Valentina O. Nepochatenko

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Ідентифікація та класифікація нематеріальних активів та проблеми їх визначення [*Електронний ресурс*] / С.С. Стоянова-Коваль, Т.С. Шабатура, В.О. Непочатенко // *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. – 2013. – № 3 (8). – С. 160-165. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n3.html>